

Розділ XXIII Школи (основні напрями) науки кримінального права

Наука кримінального права пройшла великий історичний шлях розвитку. На цьому шляху істотно змінювалися погляди на основні категорії кримінального права — злочин та покарання. Це зумовлювалося не тільки економічною, соціальною, політичною обстановкою на певному етапі розвитку країн, а й поглибленням знань у сфері правової дійсності.

Різні напрями в розвитку науки мали у своїй основі і різне філософське обґрунтування. Ознайомлення з цими напрямками, які в науці мають ще назву «школи», з їх вихідними концепціями становить певний інтерес.

Найбільш поширеними вважаються три школи кримінального права: класична, антропологічна та соціологічна.

§ 1. Класична школа кримінального права

1. Основні погляди представників цієї школи були спрямовані проти феодального кримінального права, жорстокості, широкого застосування смертної кари і катування, релігійної нетерпимості. Класики сформулювали гуманістичні ідеї цивілізованого кримінального права і цим поклали початок класичній школі. Особливе місце серед представників цієї школи посідає Чезаре Беккарія (1738-1794). Його книга «Про злочини та покарання», що вийшла в 1764 р., за силою свого впливу на сучасників і на наступні покоління не має собі рівних в історії науки кримінального права. Ця книга-памфлет містила нищівну критику жорстокості і несправедливості феодального кримінального права і водночас формулювала принципи кримінального права, засновані на ідеях просвітництва та гуманізму. Книга Беккарія набула надзвичайної популярності в усьому освіченому світі, витримала низку видань. У 1765 р. у Швейцарії була викарбувана

медаль на честь Беккарія. Втім католицька церква, яка відстоювала підвалини феода-лізму, занесла книгу Беккарія в Індекс заборонених книг.

Блискучий стиль, пристрасність викладання, стислість і ясність думки, а головне — ідеї цивілізованого кримінального права, що в ній сформульовано, роблять цю книгу актуальною й у наші дні.

Основні ідеї Беккарія^[1] щодо кримінального права можна сформулювати так.

1. Погляди на кримінальний закон. Беккарія проголошував верховенство закону, причому законодавець не тільки видає закони, а й тлумачить їх; суддя ж не може тлумачити закони, що підлягають буквальному застосуванню. Закон повинен визначати злочинність і караність діяння. Усі громадяни мають бути рівними перед законом. Беккарія різко виступав проти станової нерівності.

2. Погляди на злочин. Злочин — це тільки діяння, тобто вчинок людини, виражений ззовні. Беккарія відхилив відповідальність за голий намір, за слова, думки, ересі та чаклунство, що вважалося одним із найважливіших постулатів феодального права. Він одним із перших дав матеріальне визначення злочину, вважаючи, що їм є тільки дія, яка заподіює ту чи іншу шкоду суспільству.

3. Погляди на покарання. Право на покарання впливає, як вважав Беккарія, не з вимог спокути гріха перед Богом або монархом, а з необхідності захистити «загальне благо від посягань окремих осіб». Тому покарання повинно застосовуватися лише тоді, коли в цьому є «абсолютна необхідність». Беккарія вимагав співрозмірності покарання і тяжкості злочину. Він пропонував створити «точну і загальну сходинку злочинів і покарань», в якій би «відбивалася їх співрозмірність».

Покарання, як зазначав Беккарія, має бути помірним, гуманним, а не жорстоким. Упевненість у неминучості, невідворотності хоча б і помірного покарання створить, писав він, «завжди більше враження, ніж жах перед іншим, більш жорстоким покаранням, але таким, що супроводжується надією на безкарність».

Мета покарання — не відплата, а попередження вчинення винним нового злочину, заподіяння нової шкоди суспільству та утримання інших осіб від вчинення злочину. Беккарія вважав, що доцільніше попередити вчинення злочину, ніж потім карати за нього.

Беккарія в принципі був проти смертної кари. Він припускав її лише в тому разі, коли вона є єдиним засобом утримати інших від

вчинення злочину, або «коли нація повертає чи втрачає свою свободу, або під час анархії, коли безладдя замінює закони». Цікаво, що коли в Конвенті під час Французької революції вирішувалося питання про страту Людовика XVI, в обґрунтування її застосування було покладено погляди Беккарія.

2. Погляди Беккарія справили вирішальний вплив на розвиток науки і законодавства наступного періоду.

Представники класичного напрямку були в багатьох країнах Європи: в Англії — Бентам (1748-1832), у Франції — Росі (1787-1848), у Німеччині — Кант (1724-1804), Гегель (1770-1831), Фейєрбах (1775-1833), Грольман (1775-1829), у Росії — Таганцев (1843-1923), Сергієвський (1849-1910), вчені, що працювали в Україні, — Кістяківський (1833-1885), Владимиров (1844-1917) та багато інших.

Значне місце серед прихильників класичної школи посідав її німецький напрям, який розвивався під впливом філософії Канта і Гегеля.

3. Іммануїл Кант (1724-1804) — видатний філософ, який вперше сформулював ідеї правової держави, створив власну теорію кримінального права.

1. Погляди на кримінальний закон. Розум диктує волі людини певні правила належної поведінки. Ці правила Кант називав імперативами. Оскільки розум диктує ці правила безумовно, вони не просто імперативи, а категоричні імперативи. Ті з них, що стосуються етики, моральності, дають поняття морального закону; ті ж, що стосуються права, стають юридичним законом. Отже, кримінальний закон — це категоричний імператив. Він є апріорним судженням, що потребує від людини керуватися у своїй діяльності таким правилом: «роби так, щоб твоя свобода могла співіснувати зі свободою всіх людей».

2. Погляди на злочин. Злочином є дії, що порушують кримінальний закон, тобто категоричний імператив. При цьому джерелом злочину є свобода волі. Воля, за Кантом, не залежить від зовнішніх причин, вона вільна, автономна, індетермінована. Вільна воля — це першо-причина всіх вчинків.

3. Погляди на покарання. Кант — творець теорії матеріальної відплати. Категоричний імператив вимагає належної поведінки і містить у собі ідею покарання за неналежну поведінку. Покарання — це є здійснення справедливості. Воно не ставить перед собою ніякої утилітарної мети. Покарання — це справедлива відплата, це самоціль. Воно призначається лише тому, хто вчинив злочин. Покарання є відплатою злом за зло, заподіяне злочином. На питання: «Який рід і розмір покарання, яке б відповідало принципам справедливості?» Кант відповідає: «ніякий інший, як тільки принцип рівності (у положенні стрілки на терезах справедливості) — не схилитися ні на один, ні на другий бік. Таким чином, зло, яке ти заподієш іншій людині без її вини, ти заподієш самому собі. Якщо ти її

ображаєш, то ти ображаєш самого себе; якщо ти її обкрадаєш, то ти обкрадаєш самого себе; б'єш ти її, то б'єш себе; вбиваєш її, ти вбиваєш самого себе». Відповідно до цього пропонується і система покарань: за вбивство — страта; за зґвалтування і мужолозтво — кастрація; за аморальні злочини — вигнання із сус-пільства; за образу — принизливе вибачення перед потерпілим; за майнові злочини — кримінальне рабство (каторга) на різні строки.

4. Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831) — видатний німецький філософ, творець діалектичного методу, розвивав свої ідеї у га-лузі кримінального права.

1. Погляди на кримінальний закон. Право — це абстрактна загальна воля у своєму прояві. Кримінальний закон — це теж загальна воля, яку не мож-на порушувати. Гегель виступав за видання кримінального кодексу, який він вважав більш розвинутою формою права, ніж збірники звичайного права або права прецедентів. На його думку, кодекс має бути написаний у доступній для людей формі і доведений до відома населення.

2. Погляди на злочин. Гегель виступав проти караності злочинних намірів і думок, доводячи, що кримінальній відповідальності може підлягати тільки вчинене особою злочинне діяння. Він заперечував об'єктивне ставлення, вважаючи, що кримінальна відповідальність можлива тільки за наявності умисної вини. Злочин, на погляд філосо-фа, — це порушення права, загальної, абстрактної волі, відпадиння від цієї волі, тобто щось нерозумне. Він являє собою заперечення загальної волі, заперечення права (антитеза). Якщо злочин нерозумний, то він не повинен існувати, оскільки розумне тільки і є дійсним.

3. Погляди на покарання. Покарання є відновленням права. Якщо злочин — це заперечення права, то покарання — це незаперечення права (синтеза). Покарання виключає злочин, робить його таким, яко-го взагалі не було, ніколи не існувало. Тому покарання не переслідує ніякої утилітарної мети, воно — самомета, є результатом вільної волі злочинця, який сам собі вимагає покарання. Самим фактом вчинення злочину злочинець дає згоду на застосування покарання. Проте пока-рання, як правило, не таліон (крім вбивства), воно має відповідати за своєю суворістю тяжкості вчиненого злочину.

5. Ансельм Фейербах (1775-1833) переклав філософські концепції німецької класичної філософії на ясну і чітку мову юриспруденції. Він сформулював основні принципи класичної школи кримінального пра-ва, що, за його словами, не підлягають будь-якому виключенню, а саме: 1) немає покарання без закону; 2) немає покарання без злочину; 3) немає покарання без вини. Ці формулювання, що є відображенням у криміналь-ному праві сутності правової держави, прихильником якої услід за Кантом був Фейербах, служать і в наш час найважливішими критеріями оцінки кримінального права як цивілізованого. Фейербах був упорядником одно-го з перших кодексів ХІХ ст., в якому втілилися його ідеї, — Баварського кримінального уложення 1813 р., яке діяло майже до об'єднання Німеччини в 1870 р. Фейербах серйозно вплинув на розвиток науки криміналь-ного права не тільки в Німеччині, а й за її межами.

1. Погляди на кримінальний закон. Закон, за Фейербахом, загальний і необхідний, він погрожує кожному, хто винен у злочині.

Фейербах услід за Кантом вважав кримінальний закон категоричним імперативом, який підлягає обов'язковому виконанню. Він виступав за різке звуження суддівського розсуду, встановлення абсолютно визначених санкцій, зумівши це втілити в Баварському кримінальному кодексі 1813 р.

2. Погляди на злочин. Злочин — це дія, небезпечна для суспільства, і хоча вона викликається вільною волею, її підпорядковано закону при-чинності, вона детермінована. Причиною злочину виступає прагнення людини одержати задоволення чи уникнути незадоволення, тобто почут-тева природа людини. Фейербах створив наукову підставу для розроблен-ня найважливіших інститутів кримінального права — складу злочину, вини, замаху, співучасті та ін. Він розрізняв об'єктивні та суб'єктивні під-стави кримінальної відповідальності (злочинне діяння, заборонене зако-ном, і вину особи — умисел чи необережність, їх види та ступені).

3. Погляди на покарання втілилися у так званій фейербахівській теорії психологічного примусу. Злочин, за Фейербахом, виникає з по-чуттєвих спонукань людини, а тому потрібно щось протиставити цим прагненням. Цю роль відіграє покарання, для чого необхідно, аби кожен був переконаний, що за вчинення злочину він зазнає більше страждань, ніж ті незадоволення, які він відчуває при стримуванні себе від вчи-нення злочину. Покарання виступає в ролі контрмотиву. Воно своєю загрозою змушує людину зупинитися і не вчинювати злочин. Застосу-вання покарання за злочин і робить загрозу покаранням, передбаченим у кримінальному законі, цілком реальною.

Ця теорія загального попередження за своєю сутністю становить те-орію залякування. Вона мала багато прихильників, але і не менше супро-тивників. Грольман, відомий сучасник Фейербаха, висунув ідею спеціаль-ного попередження, вважаючи, що метою покарання є попередження злочинів шляхом впливу на засудженого. Це досягається або залякуванням злочинця, до якого застосоване покарання, або тим, що він позбавляється фізичної можливості вчинити новий злочин. У зв'язку з цим Грольман виступав за широкі рамки розсуду суддів при застосуванні покарання.

6. Найвідомішими представниками російської школи класиків були М. С. Таганцев і О. Ф. Кістяківський.

Микола Степанович Таганцев (1843-1923) — автор Курсу крими-нального права, над яким він працював близько тридцяти років. Остан-нє видання 1902 р. «Російське кримінальне право. Лекції» у двох томах, перевидане у 1994 р., стало доступним для всіх юристів. М. С. Таган-цев був помірним лібералом, прихильником точного застосування кримінальних законів, глибоко розробив проблеми майже всіх інсти-тутів кримінального права, різко виступав проти смертної кари. «Зро-бити злочин за допомогою покарання таким, що не існував, неможли-во, — писав він, — ніяке покарання вбивці не воскресить вбитого, смерть дає в результаті не життя, а дві смерті». І далі: «Погроза стра-тою, якщо вона з десятиох злочинців не застосовується до дев'яти, менш діюча, ніж погроза тюрмою, якщо тільки погроза неминуче здійснюється стосовно будь-якого злочину». Таганцев різко виступав проти ідей соціологів про небезпечний стан: «Караючи ж за злочинні схильності, можливість майбутніх порушень, ми даємо страшенну зброю деспотизму влади, знищуємо існування усякої свободи».

Ліберальних поглядів додержувався й Олександр Федорович Кістяківський (1833-1885), підручник якого із Загальної частини кримінально-го права витримав декілька видань. Особливо різко Кістяківський виступав проти смертної кари, видав з цього питання окрему книгу. У своїх роботах він переконливо критикував антропологічний напрям і у той же час ви-користовував при дослідженні інститутів кримінального права не тільки юридичний метод, а й соціологічні характеристики.

Класична школа справила вирішальний вплив як на зміст ранніх кодексів (КК Франції 1791 та 1810 рр., Баварське кримінальне уложен- ня 1813 р.), так і на більш пізні кодифікації (Німецьке кримінальне уложення 1871 р., Голландське кримінальне уложення 1881 р., Італій-ський кримінальний кодекс 1889 р., Російське кримінальне уложення 1903 р., головним упорядником якого був М. С. Таганцев). Та й у XX ст. кодекси, що приймалися в різних країнах, хоча і відчували на собі вплив соціологічної школи, але зберегли всі основні положення, розвинені класичною школою і притаманні кримінальному праву будь- якої цивілізованої держави (наприклад, кримінальні кодекси Бельгії 1930 р., Швейцарії 1950 р., Швеції 1965 р., Австрії 1975 р., Франції 1992 р., Іспанії 1995 р.).

§ 2. Антропологічна школа кримінального права

1. Антропологічна школа виникла на початку 70-х років XIX ст. До цього часу розвиток промисловості, збільшення міст, люмпенізація населення та деякі інші чинники призвели до значного зростання зло-чинності (особливо професійної) у багатьох країнах. Суспільство шукало пояснення цьому феномену, з'ясовувало причини злочинності, вимагало розроблення відповідних заходів, які могли хоча б стримати злочинність. Саме тоді і виникла антропологічна школа, яку часто називають ломбро-зіанством за іменем її засновника—італійського тюремного лікаря Чеза- реЛомброзо (1836-1909). Ідеї Ломброзо набули свого розвитку в роботах його учня Е. Феррі та іншого італійського юриста Р Гарофало. Філософ-ською основою антропологічної школи була ідея біологізації суспільних явищ, у тому числі злочинності. З огляду на це основне завдання кримі-нального права антропологі вбачали у вивченні не злочину, а особи зло-чинця. На підставі цього було створено вчення про природженого зло-чинця та його типи. Злочинність визнавалася біологічним явищем, тому з нею слід боротися шляхом не покарання, а застосування жорстоких за-ходів репресії, превентивних заходів безпеки. Звідси — відмова від демо-кратичних інститутів цивілізованого кримінального права, відстоювання реакційних заходів боротьби зі злочинністю.

2. Власні погляди Ломброзо сформулював у роботі «Злочинна лю-дина» (1872-1876): а) злочин — таке саме явище, «як зачаття, наро-дження, смерть, психічні хвороби»; б) причини злочинів закладено в самій біологічній природі людини; в) головне місце має

посідати не діяння, а діяч — злочинець, його потрібно вивчати, застосовуючи відповідні методи виміру.

Ломброзо розвив своє вчення про природженого злочинця, якому від народження властиві певні клейма, — стигмати.

Зовнішні стигмати — це, наприклад, відхилення розміру голови від типу, притаманного расі, надмірні розміри щелеп, асиметрія обличчя, надмірно малий чи великий розмір вух, ніс плоский — у злодіїв чи го-стрий — у вбивць, велика кількість різних, передчасних зморшок, дефекти грудної клітини, надмірна довжина рук, зайва кількість пальців тощо. Про окремих злочинців він писав: «Як правило, злодіям притаманні рухливість рук і обличчя, невеличкі, рухливі, неспокійні, найчастіше косі очі. Звичні вбивці мають холодні, скляні очі, нерухомі й іноді наповнені кров'ю, щелепи сильні, вилиці широкі, ікла добре розвинуті» і под.

Внутрішні стигмати — знижена чутливість до болю, підвищена гострота слуху, нюху, велика моторність, підвищена сила лівих кінцівок, відсутність каяття або муки сумління, цинізм, зрадництво, жорстокість, марнославство, мстивість, лінощі, любов до оргій та азартних ігор, поширеність татуїровок, особлива мова — арго.

Природжений злочинець — це явище атавізму, він відтворює риси дикуна. Ці стигмати були піддані критиці, внаслідок якої було доведено, що, з одного боку, названі Ломброзо стигмати виявилися у багатьох людей, в тому числі у видатних державних діячів, а з другого — у книзі Моргана «Стародавнє суспільство» було показано, що дикуни не мають тих рис, які Ломброзо знайшов у злочинців. Під впливом критики Ломброзо змінив свою точку зору, визнавши, що злочинець — це морально помішана людина (божевілья у сфері етики), а згодом уже стверджував, що злочинець — епілептик. Але і це не підтверджувало - ся: багато закоренілих злочинців не виявляли ніяких ознак епілепсії, а багато епілептиків ніколи злочинів не вчиняли.

3. Якщо злочин, як вважали антропологи, — це біологічне явище, то покарання не може досягти своєї мети, а тому треба відмовитися від понять осудності та вини, моральної відповідальності. Треба застосовувати замість покарання заходи безпеки до осіб, що мають стигмати злочинця. «Пора перестати жаліти злочинця, — казали антропологи, — треба пожаліти і суспільство». Вони висували вимоги відмови від суду присяжних, заміни судів медичними закладами. Як писали критики, з погляду Ломброзо, для злочинця не потрібний суд, а слід діяти за правилом «вимір'яв, зважив та повісив». Ломброзо виступав за широке застосування смертної кари; це, на його думку, — штучний відбір у суспільстві, внаслідок якого мають бути знищені звичайні злочинці. Антропологи — за широке застосування вислання злочинців у колонії, малярійні місцевості на довічну каторгу, тілесні покарання, розстриження жінок за вчинені ними злочини і под. «Ми повинні, — писав Ломброзо, — відмовитися від сучасного сентиментального ставлення до злочинця: вища раса завжди пригнічує і винищує нижчу — такий закон людства. Де йдеться про порятунок вищої раси, там не може бути місця жалібності».

4. Реакційна програма антропологів не могла бути прийнята ні теорією кримінального права, ні законодавцем того часу через свою антинауковість, а також тому, що вона зводила кримінальне право до засобу розправи над людиною через її біологічні характеристики. В Україні, та й у Росії, прихильників ломброзіанства серед юристів майже не було. Цікаво відмітити, що після відвідання Ломброзо в 1897 р. Ясної Поляни Л. Толстой записав у своєму щоденнику: «Був Ломброзо, обмежений, наївний дідок». Його погляди Толстой вважав «повною убогістю думки, розуміння і чуття».

Певної трансформації погляди антропологів набули у працях Енріко Феррі (1856-1929), який вже стояв ближче до соціологічної школи: не заперечуючи біологічних чинників злочинності, він вважав такими чинниками клімат, географічне середовище, а також соціальні чинники, що діють на злочинність. Феррі висунув ідею замінити по-карання заходами соціального характеру, сформулював кримінально-статистичний закон рівня «кримінальної насиченості» злочинності в кожному конкретному середовищі у визначений момент, випередивши тим самим багато ідей соціологічної школи.

Підкреслюючи реакційність антропологічної школи, слід водночас зазначити, що вона дала поштовх до вивчення особи злочинця, а також з'явилася предтечею нового соціологічного напрямку, що значною мірою вплинуло не тільки на розвиток науки кримінального права, а й на кримінальне законодавство як кінця XIX, так і XX ст.

§ 3. Соціологічна школа кримінального права

1. Соціологічна школа виникла на початку 80-х років XIX ст. До цього часу ідеї антропологів встигли дискредитувати себе, злочинність зростала, особливо рецидивна, ширилася й юнацька злочинність. Розробки Кетле у сфері моральної статистики ставили перед наукою кримінального права нові проблеми. Теза Кетле про те, що «суспільство має тих злочинців, на яких воно заслуговує», прямо пов'язує злочинність із соціальними та іншими чинниками. Необхідно було сформулювати нову наукову концепцію кримінального права, яка б більшою мірою відповідала потребам дійсності і була підставою для реформ законодавства. До цього часу набув значного поширення позитивізм — філософська течія, яка не виходить із метафізичних уможлядів, а закладає в їх основу позитивні факти, що повинні визнаватися за допомогою їх опису, реєстрації. Саме позитивізм Конта і Спенсера як метод аналізу окремих соціальних чинників є філософською підставою соціологічної школи. Соціологи, як і антропологи, оголосили науку кримінального права, котра існувала до них, такою, що не відповідає потребам суспільства, є застарілою. Проте незабаром соціологічна школа зазнала певної трансформації. У 1889 р. соціологи створили Міжнародну спілку криміналістів, яка проіснувала до

Першої світової війни і провела до 1915 р. 12 своїх з'їздів. Поступово позиції класичної і соціологічної шкіл стали зближатися. Зрештою, соціологи, не відмовляючись від власних позицій, погодилися сприйняти концепції класиків щодо вини, осудності, покарання, залишивши поняття «не-безпечного стану», заходів безпеки та інші свої погляди.

2. Найбільш значними представниками соціологічної школи були: Ліст (1851-1919, Німеччина), Принс (1845-1919), Бонгер (1876-1946, Бельгія), Ван-Гамель (1842-1917, Голландія), Тард (1843-1904, Франція), Фойницький (1844-1910, Росія), Чубинський (1870-1944), який багато років працював в Україні. Звичайно, погляди кожного із соціологів мають свої особливості, але для всіх них характерним є розгляд таких проблем: вчення про причини злочинності, вчення про небезпечний стан і вчення про покарання та заходи безпеки.

3. Вчення про причини злочинності. Злочин не є результатом вольової волі, як про те писали класики. Злочин — це результат складної взаємодії різноманітних чинників, з одного боку — індивідуальних (у тому числі біологічних), а з другого — фізичних та соціальних.

Фізичні чинники — географічне середовище, клімат, пори року, кількість опадів, час доби та ін.

Індивідуальні чинники — стать, вік, хвороби, походження і виховання, освіта, родинний стан, фізичні та психічні властивості.

Соціальні чинники — безробіття, рівень цін на продукти харчування, рівень споживання алкоголю, заробітна плата, життєвий рівень, проституція, люмпенізація населення тощо.

Соціологи запропонували низку рекомендацій щодо усунення чинників злочинності, особливо соціальних: зниження безробіття шляхом створення нових робочих місць, регулювання цін, будівництво житла, допомога еміграції, допомога безпритульним дітям та ін. Вони услід за антропологами та класиками вважали злочинність вічним явищем. «Сама думка, — писав Ліст, — про можливість знищити злочинність належить до сфери утопії».

4. Вчення про небезпечний стан — це реакційна частина поглядів соціологів. Відкидаючи крайнощі антропологів стосовно природженого злочинця, вони підтверджували, що є люди, спосіб життя яких чи особливості особи становлять загрозу для суспільства. До цих категорій людей належать не тільки ті, хто вчиняє злочин, а й ті, що не вчинили конкретно нічого злочинного, але внаслідок зазначених обставин повинні визнаватися такими, що перебувають у небезпечному стані. Це, на думку соціологів, учасники громадських організацій, жебраки, бродяги, повії, сутенери, безробітні, алкоголіки, дегенерати, душевнохворі тощо.

Підставою для репресії є не діяння, а діяч, не склад злочину, а не-безпечний стан. Невловимість ознак небезпечного стану відкриває широкі можливості для необґрунтованих репресій та свавілля. Від-мова від понять осудності, вини, покарання та інших інститутів класичного кримінального права є характерною для соціологів.

5. Вчення про покарання та заходи безпеки. Соціологи розробили класифікацію злочинців і залежно від цього рекомендували різні види репресії. До так званих «випадкових» злочинців слід застосовувати, виходячи з принципу моральної вини, «відплатне покарання»; відносно звичних злочинців (непоправних) Ліст пропонував елімінацію (тобто знищення) — страту або довічне ув'язнення; до хронічних, звичних злочинців треба застосовувати і заходи безпеки: превентивне ув'язнення, поміщення в спеціальні установи, відправлення в заслання, поліцейський нагляд тощо.

Представники соціологічної школи рекомендували систему невизначених вироків, передаючи вирішення питання про строк покарання тюремній адміністрації. Водночас вони запропонували увести в законодавство умовне засудження та умовно-дострокове звільнення від покарання, заміну короткострокового позбавлення волі штрафом, створити спеціальні суди та особливі місця позбавлення волі для неповнолітніх злочинців.

6. Ідеї соціологів справили істотний вплив на законодавство. Так, у Франції в 1885 р. було видано закон про невинних рецидивістів.

Заходи безпеки вперше було введено кримінальним кодексом Норвегії 1902 р. В Англії у 1908 р. було прийнято закон про попередження злочинності. Взагалі-то, майже всі кодекси XX ст. відтворювали дуалістичну систему заходів репресії — покарання та заходів безпеки, причому не тільки в Європі, а й, наприклад, країнах Латинської Америки.

7. Ідеї соціологів одержали новий імпульс після закінчення Другої світової війни, коли виникла школа нового соціального захисту, яка об'єднує юристів, медиків та соціологів понад 70 країн. Своїм вчителем вона називає бельгійського соціолога Адольфа Ірніса. Фундатором концепції нового соціального захисту вважається французький юрист Марко Ансель, який є представником демократичного напрямку цієї течії. Школа нового соціального захисту відстоює збереження основних концепцій класиків, закріплених у кримінальних кодексах цивілізованих країн (принципи відповідальності за вину, застосування покарання відповідно до тяжкості злочину), вимагаючи лише вилучення із наукового обігу різноманітного роду фікцій, пов'язаних із «пануванням юридичного апіорізму» класичної школи (наприклад, вчення про не-гідний замах). Водночас головним завданням кримінального права ця школа вважає «ресоціалізацію» особи, з тим щоб повернути злочинця у «велику родину людей». Ансель та його прихильники виступають за збереження суду та кримінального судочинства, але пропонують увести спеціальне «дос'є злочинця», в якому б фіксувалася «біографія» засудженого. Вони вважають за необхідне введення посади спеціального «судді з покарання», який би контролював поведінку засудженого. У той же час школа нового соціального захисту пропонує застосовувати заходи безпеки, у тому числі до деяких «передделітних станів» — бродяг, жебраків. Слід зазначити, що ідеї нового соціального захисту закріплено в новому КК Франції 1992 р.

Контрольні запитання

1. Що розуміється під школами кримінального права?
2. Які основні представники класичної школи кримінального права?
3. Які основні погляди представників класичної школи кримінального права?
4. Антропологічна школа кримінального права: її представники, їх основні погляди на злочин та покарання.
5. Соціологічна школа кримінального права: її представники, їх основні погляди на злочин та покарання.

^[1] Докладніше про це див.: Решетников, Ф. М. Беккариа [Текст] / Ф. М. Решетников. - М., 1987.